INTERMEZZ MONDJALI

Rassenja kulturali internazzjonali

Ix-xahar li għadda l-Inizjamed u l-grupp Versatili ħarġu antoloġija ta' poeżija bit-titlu 'Sekwenzi ta' Tluq'. Fiha hemm xogħlijiet ta' tnax-il awtur/awtriċi, fosthom Adrian Grima, li kiteb ukoll l-introduzzjoni provokatorja. Fost l-oħrajn, Grima jargumenta li m'aħniex niddiskutu biżżejjed il-letteratura, lanqas meta tqanqal 'il-ħama'. INTERMEZZ intervista lil Adrian Grima dwar il-funzjoni tal-awtur lokali u l-qagħda letterarja fil-preżent.

L-awtur bħala artist impotenti

Fid-dahla ghall-ktieb int tinsisti li d-deċiżjonijiet dwar il-letteratura Maltija qed "jittiehdu minn ftit nies", u la mill-kittieba, la mill-qarrejja u lanqas mill-pubblikaturi. Min huma dawn 'il-ftit nies' eżattament?

Primarjament l-awtoritajiet politiċi, edukattivi, ekkleżjastiċi, u ġudizzjarji, iżda anki n-nies li jmexxu l-libreriji pubbliċi, u l-hwienet u d-distributuri tal-kotba. Hemm ukoll dawk li ghandhom f'idejhom il-mezzi tax-xandir, mill-gazzetti sat-televiżjoni. Il-letteratura Maltija hi dik li juruna (anki meta jinjorawha) huma.

Ghaliex awtur ghandu jhossu żarmat jew impotenti quddiem sitwazzjonijiet ta' kontroll? Kif ghandu jirreaġixxi?

Bosta kittieba, speċjalment dawk li jaraw il-letteratura bhala sfida, minnha nnifisha, ghall-ordni letterarju u kulturali stabbilit, ihossuhom impotenti ghax donnha l-libertà tal-espressjoni taghhom qed tinbela' minn haddiehor li ghandu ċertu poter fil-pajjiż. Iżda fl-istess hin dawn l-awturi qed jirreaġixxu b'modi kreattivi u bil-konvinzjoni li l-letteratura ma tistax ma tmurx lil hinn mis-'sewwa maghruf,' mill-hsieb dominanti, mit-timbri u r-rappreżentazzjonijiet lesti. Qed jirreaġixxu billi jkomplu jiktbu u jippubblikaw ix-xoghol taghhom. Illum ghandna ghadd ta' kittieba nisa verament interessanti li qed jiktbu, uhud fost l-ahjar xoghlijiet. Il-kitba intelliġenti, penetranti, kultant kontestatorja taghhom, qed tisfida b'mod kreattiv il-kultura patrijarkali taghna. Hemm eżempji tajbin hafna ta' awturi u letteratura hielsa fil-ktieb *Sekwenzi ta' Tluq.*

Barra minn hekk, ir-rivoluzzjoni fl-informatika fethet toroq wesghin ghall-kittieba u hafna minnhom qed jużawhom biex ixerrdu xogholhom u jinċentivaw

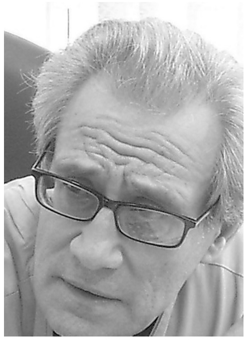

minn Mario
AZZOPARDI
marpardi@maltanet.net

lill-qarrejja biex jiehdu sehem fil-proċess kreattiv bhala qarrejja. Bosta awturi qed isiefru biex jiehdu sehem f'avvenimenti letterarji barra minn Malta u kontinwament iqabblu l-qaghda taghhom f'Malta ma' dik f'bosta pajjiżi Ewropej. U jippretendu aktar minnhom infushom bhala kittieba u mill-kultura taghhom.

Jidher li hemm naħa oħra tal-munita. Sondaġġ wara l-iehor juri li l-Maltin ma jridux jaqraw. L-ahhar sondaġġ juri li l-Maltin, pereżempju, jonfqu biss 0.8 fil-mija tal-baġit annwali taghhom fuq il-kotba, u dan jinkludi testi skolastiċi. X'taħseb dwar dan? Qed tinkiteb letteratura li tistimula l-qari?

Naħseb li qed tinkiteb aktar letteratura tajba u gruppi bhal *Poeżijaplus* u *Inizjamed* (hemm oħrajn) qed joffru spazju kulturali biex aktar nies jiltaqghu mal-letteratura Maltija u barranija f'ambjent kreattiv. Iżda kif nispjega fil-ktejjeb tieghi *Hożż fl-Ilma. Il-Kotba, il-Qari u l-Bahar* (Edizzjoni Skarta, 2008), mhix qed titrawwem kultura tal-qari f'Malta: il-letteratura u l-kotba inġenerali mhumiex parti mid-"diskors" pubbliku, ma jinstabux fid-diskors tal-personalitajiet ewlenin, mill-politiċi u l-membri tal-kleru sal-ġurnalisti u l-opinjonisti li jimlew il-gazzetti taghna. L-istazzjon nazzjonali (li suppost ghandu missjoni pubblika, ghall-ġid komuni) u l-mezzi tax-xandir inġenerali ma joffrux alternattiva kulturali serja ghall-banalizzazzjoni u s-superfiċjalità, u ghalhekk fihom m'hemmx wisq post ghall-qari u l-letteratura. Hemm min jiddubita minn kemm hi korretta l-istatistika li qieghdet lil Malta fil-qiegh nett fl-Ewropa fejn jidhol il-qari tal-kotba fil-hin liberu, iżda jkollna nammettu li s-sinjali ta' dan il-falliment kulturali jidhru kullimkien madwarna. Il-kwistjoni ewlenija mhix jekk aħniex l-inqas li naqraw jew le, iżda x'qed naghmlu biex inrawmu kultura ta' qari, ta' esperjenza letterarja u artistika, ta' approfondiment.

Int tghid li r-rwol tal-Università hu determinanti. Iżda jista' jkun li r-responsabbiltà tibda minn skaluni ferm aktar 'l isfel?

Fl-iskejjel primarji u sekondarji jsir hafna xoghol ta' promozzjoni tal-qari u l-letteratura. Iżda minbarra l-problemi ta' viżibbiltà li diġà semmejt, hemm ukoll il-problema fundamentali tas-suspetti li jqanqlu l-kotba fis-soċjetà (essenzjalment konservattiva) taghna, diffidenza li jirrakkuntawha tajjeb Ġużè Ellul Mercer u Juan Mamo fir-rumanzi taghhom li fihom l-awtoritajiet ċivili u ekkleżjastiċi (u ghalhekk bosta nies komuni) jaraw il-kotba bhala fonti ta' qerq u hażen. M'aħniex fis-snin tletin, tassew, u ma nistghux nitkellmu bhallikieku l-affarijiet baqghu l-istess. Iżda fl-istess hin, hafna nies, fosthom dawk li ghandhom poter deċiżjonali kbir fuq x'jaghmel haddiehor, ghadhom mahkumin mill-konvinzjoni profondament żbaljata li l-letteratura ghandha rwol moralistiku, li hi ghodda f'idejn il-poter iktar milli skop fih innifsu. Rumanz mhux lezzjoni tal-morali. Mhux ġabra ta' moraliżmi. Ghandu l-morali tieghu, iżda l-funzjoni ewlenija tieghu mhix moralistika, u l-morali tieghu jistghu ma jkunux bhal tal-maġġoranza jew tas-saff dominanti tas-soċjetà.

Ejja nitkellmu dwar 'il-letteratura tal-kunflitt'. Xi profil ghandhom l-awturi Maltin illum biex johloqu 'kunflitti' li jinhassu soċjalment u kulturalment?

Wieħed mill-argumenti tieghi fid-dahla tal-ktieb *Sekwenzi ta' Tluq* hu li l-letteratura ma tistax tahrab min-natura kunflittwali taghha, anki jekk jidher li l-kunflitt hu *biss* 'lingwistiku', reazzjoni ghal-lingwaġġ letterarju stabbilit.

Nemmen li l-idea li l-letteratura t-tajba hi dik li ma tqanqalx ilma qieghed, ma toqrosx, ma tiddubitax hi profondament żbaljata. Min iwarrab ktieb jew storja jew poeżija ghax tqanqal dubji, ghax tisfida s-'sewwa maghruf', ghax tikkontesta,qed jaghmel hafna hsara lis-soċjetà u lil-letteratura.

L-awturi huma preżenti fid-diskors pubbliku fil-Gżejjer Maltin skont kemm jixtiquhom ikunu dawk li ghandhom il-mezzi tax-xandir f'idejhom.

Barra minn hekk, naħseb li qed nghixu f'epoka li fiha s-superfiċjalità u l-banalitajiet jillimitaw hafna l-ispazju pubbliku ghal letteratura tajba.

Jista' jkun li l-awturi stess qed jidhlu f'kompliċità mal-istituzzjonijiet: nghidu ahna kif se tohloq 'kunflitt' ma' istituzzjoni jew aġenzija (anki para-governattiva) li qed tisponsorizza proġett letterarju?

Dawn il-problemi jinqalghu kullimkien, u iktar u iktar f'komunitajiet ċkejknin bhal taghna. M'ghandix dubju li l-kittieba jistghu jsiru kompliċi ta' istituzzjoni ripressiva. Wiehed mill-kriterji kruċjali nemmen li ghandu jkun li meta istituzzjoni tiffinanzja proġett kreattiv m'ghandhiex ghalfejn tapprova l-kontenut artistiku tieghu. Jekk Ministeru jew istituzzjoni ewlenija, bhall-Fond Malti ghall-Arti, jisponsorjaw ktieb, m'hemmx ghalfejn jaqblu mal-kontenut tal-ktieb ghax inkella l-finanzjament isir paraventu ghall-impożizzjoni, ghall-omologazzjoni. Istituzzjoni tappoġġja proġett artistiku jew letterarju ghax temmen fil-potenzjal kreattiv tieghu, mhux ghax trid taqbel bilfors mal-kontenut morali tieghu. Inkella xxekkel jew sahansitra tohnoq dik l-istess kreattività li suppost qed tghin u tinkoraġġixxi. Jekk ninvesti fil-kreattività u l-innovazzjoni iżda rrid nikkontrollahom dak x'investiment hu? Dak sqaq li jaghlaq.